

Sogneskel og udskiftning.

Af *Søren Alkærsig*

Med afhandlingen derom i årbog 1937 havde jeg tænkt mig, at der ikke var mere at sige om den ting. Det viser sig imidlertid, at den skelforretning, der blev foretaget 1775 mellem Skodborghus mark på den ene side og Askov og Vejen marker på den anden, har ret dramatiske forudsætninger og forskubber bl. a. den sydlige del af skellet mellem Vejen og Malt sogne, en hel kilometer. Og artiklen ifjor bør vist have en kort tilføjelse om disse begivenheder.

Ved skøde af januar 1772 købte en bondekarl fra Gunderup i Aarre, Hans Jepsen, som også kaldte sig Gundorph, Skodborghus af godsejer Lautrup på Estrup for 5150 rd. I Handelen medfulgte tilhørende bøndergods, dog *Vejengårdene undtagen*, samt Vejen kirketiende. Det viste sig imidlertid snart, at hverken sælger eller køber rigtig vidste, hvad de havde handlet om, thi på grund af fællesskabet, her mellem Skodborghus på den ene side og Askov og Vejen på den anden, er markgrænserne usikre, og ingen ved rigtig hvor de ligger, nu da man ønsker at få dette fællesskab hævet. Ja Lautrup påstår rigtignok, at det slet ikke er fællesskab, thi vel har Skodborghus høveder lige fra middelalderen af haft ret til græsning på

de to byers sydlige marker, sammen med byernes egne, men disse har ikke haft den samme ret på Skodborghus mark. Formelt har Lautrup nok ret, men det kom ialfald ikke til at spille nogen praktisk rolle i den påfølgende retssag.

Der blev nemlig en mægtig og meget langvarig proces ud deraf. Fra 9. apr. 1773 og til 23. maj 1775 blev der holdt ca. 50 retsmøder ialt, — vist et ualmindeligt godt eksempel på hin tids lovtrækkeri, hvorved en række store tingstude i lang tid opholdt livet uden smålige hensyn til, hvor meget tid de spildte for de mange tilkaldte vidner, som det synes omtrent alle mænd og en del kvinder og drenge, både fra Askov og Vejen, men iøvrigt også folk længere borte fra, dels gamle forpagtere af Skodborghus, dels folk som havde tjent der. — Daglange afhøringer, hvor der med stor smålighed og vidtløftighed mangfoldige gange stilles de samme spørgsmål, som også hver gang får de samme svar. Især er Gundorphs prokurator, birkedommer Fogh fra Størsbøl, dygtig til at trække sagen ud med uvedkommende ting, hvad Lautrup's sagfører gang på gang protesterer imod, for det meste forgæves. Fogh er også ofte ubehagelig mod vidnerne, som jo næsten alle er bønder, kalder dem enfoldige, skælder dem ud for partiske, til en afveksling gør han nar af dem, og i et enkelt tilfælde, da vidnet er en meget fattig mand, beskylder han ham for at være bestukken, han drager hans private forhold frem, f. Eks. at han har gaaet rundt og tigget m. m. I det hele synes Fogh at være en meget utiltalende prokurator-type, pågående og brutal, men vistnok den dygtigste af de optrædende sagførere, og det lykkedes ham da også omsider at køre bønderne træt.

Sagen kom i virkeligheden ikke, som i lignende

tilfælde ved udskiftningerne, alene til at dreje sig om, hvor megen jord Skodborghus skulde have for at opgive sin gamle græsningsret på Askov og Vejen mark, men nok så meget om, hvor *markgrænserne overhovedet gik*. Af en skelforretning, foretaget 20 apr. 1773 af 4 Mænd fra andre sogne i overværelse af Lautrup, Gundorph og en del bønder fra Askov og Vejen, fremgår det ganske vist ret tydeligt, at Skodborghus's gamle markgrænse går langs landevejen mellem Kolding og Ribe, nærmere angivet ved et gammelt dige syd for vejen, opkastet fordi selve vejen veksler, idet den i mange spor breder sig ud over sandfladen. Men henne mod øst (øst for Skallevad) har Skodborghus alligevel fået ret til godt 100 td. l. nord for landevejen, og nu vil Gundorph påstå, at det samme er tilfældet med henved 250 td. land vest for Skallevad (og nord for landevejen).

Det er om dette ret store jordstykke, som strækker sig helt hen til Skibelund krat og hvoraf Vejen bønder mener at eje 60 td. l. og Askov bønder godt 180, at striden kommer til at stå; en strid, som er os uforståelig, hvis vi ikke har i minde hvilken uhyre rolle *hævn* dengang spillede. Gundorph kan nemlig ikke føre tingsvidner for, at jorden er hans; endnu mindre har han papirer på den, men han fører mange vidner for, også bønderne selv, at disse ikke i umindelige tider har *brugt* jorden, men det har derimod Skodborghus, både til græsning og, delvis, til dyrkning. Sagen var, at til dyrkning var jorden for langt borte både for Askov og Vejen, og kreaturerne holdt man helst derfra, for med desto større virkning at kunne vise Skodborghusforpagterens tilbage, om de kom lovlig langt mod nord. Det fremgår også ganske interessant af processen, at om det sidste skete, så tog man, både fra Askov og Vejen, kreaturerne i

hus. Så klager forpagteren til herskabet på Estrup men man skal ikke tro, at bønderne heller bøjer sig for henstillinger fra den side, de forlanger erstatning og det får Askov i nogen efterårsgræsning på Estrup mark, og Vejenbønderne stilles tilfreds med noget mere gavntræ fra Estrup skov end de plejede at få. Nej bønderne var ikke altid sådan at køre med!

Der er ingen tvivl om, at formelt og historisk er det Lautrup og bønderne, der har ret: Skodborghus havde *ingen* ejendomsret til de ca. 250 td. l. Derimod havde gården i tidens løb fået en vis *brugsret*. Nu var det, hvor meget det så skulde betyde. Bønderne er godt nok klar over, at deres ejendomsret er i fare, og det må de vist have været i flere år, thi det fremgår af processen, at ialfald Askovbønderne i nogle år af og til har dyrket den vestlige del af den omhandlede jord (vest for landskjærvad) vel sagtens for at understrege ejendomsretten. Og i efteråret 1771, da Skodborghus var ret herreløs, idet der hverken var ejer eller forpagter, pløjede man endog jorden omkring Sandkjærvad, tæt op mod Skodborghus skjel (eller formodede skjel). Men dette vad var vandingsted, ikke mindst for Skodborghuscreaturene, og hvis jorden i foråret 1772 blev tilsæet, som Meningen var, så var adgangen til vadet spærret, hvad der også var meningen.

Men det var for sent, at bønderne tog disse forholdsregler. Det var netop denne sidste opdyrkning, der gav *anledning* til processen, idet Gundorph, da han i januar 1772 købte Skodborghus, nedlagde forbud mod tilsåningen, idet han påstår at have brugsret til vadet (hvad dog en forhenværende forpagter på gården nægter). Lautrup lagde dernæst sag an mod Gundorph for at få forbudet hævet, — og så rullede lavinen. Men det blev *brugsretten* der sejrede

og ikke ejendomsretten. I grunden faldt der ingen dom. Bønderne blev trætte af den lange proces og sluttede for deres vedkommende forlig med Gundorph, idet man 17 feb. 1775 underskrev et forlig om »et bestandigt skel« mellem Skodborghus mark på den ene side og Askov og Vejen på den anden. Retten til sådan at slutte fred på egen hånd har de vel søgt deri, at de jo også skulde betale procesomkostninger, og det kunde ikke være småting efter deres forhold, som de allerede havde måttet ud med. Men omsider gav også Lautrup op uden at føre processen til ende. En ny prokurator han havde fået fik ham til, 3 Måneder efter bøndernes forlig, at lade det blive derved.

Men det var ikke så ringe en bid jord som Gundorph bjærgede ind under Skodborghus ved denne lejlighed, idet gårdens areal øgedes med godt 50 %! og han kunde nok bagefter prale af at have fået gården billigt. — Men for *sogneskellet* blev følgen ret mærkelig. Man synes i det hele på udskiftningstiden at have holdt på, at når de yderste markgrænser blev flyttet, så skulde sogneskellet følge med, og da det meste af den til Skodborghus ny erhvervede jord lå mod vest, hen ad Skibelund krat til, så førte det med sig, at sogneskellet mellem Malt og Vejen ved den lejlighed — automatisk — flyttede sig ca. 1 km mod vest. Og ud fra forliget af 1775 falder der så nyt lys over den gamle skelforretning af 1527, idet udgangspunktet ved Kongeåen har været et andet, end man efter nyere kort vilde antage.

Men sagens afslutning er ret mærkelig og må synes uretfærdig. Her var det som nævnt *brugsretten* der sejrede og ikke ejendomsretten. I Refsinghedesagen nogle år senere (se artiklen 1937) måtte Vejenbønderne erfare, at det også kunde gå omvendt. Her var deres brugsret endda *meget* ældre end den Skodborghus

havde erhvervet sig, uden at den gav dem ejendomsret til en eneste tønde land. En middelvej måtte vel i begge tilfælde været til at finde, og det må vist også antages, at når Skodborghussagen kunde ende som den gjorde, så har Lautrup næppe haft tilstrækkelig dygtige sagførere.
